

SHEVCHENKO SCIENTIFIC SOCIETY, INC.
НАУКОВЕ ТОВАРИСТВО ІМ. ШЕВЧЕНКА В ЗДА
302-304 WEST 13TH STREET, NEW YORK 14, N.Y.

PAPERS — ДОПОВІДІ

Ч. 5

No

Д-р Василь Ящун

РЕЛІГІЙНЕ Й МОРАЛЬНО-ЕТИЧНЕ ОБЛИЧЧЯ
ТАРАСА ШЕВЧЕНКА

Vasyl Jaszczun, Ph.D.

Religious and Moral - Ethical Tenets
of Taras Shevchenko

ОСЕРЕДОК ПРАЦІ НТШ, ФІЛЯДЕЛЬФІЯ
Shevchenko Scientific Society Study Center
Philadelphia, Pa

1 9 5 9

Поручили для публікації 20. березня 1959 р.
проф. д-р Григор Лужницький, дійсний член НТШ
дир. Володимир Дорошенко, дійсний член НТШ

Редактор
Роман Кобринський

diasporiana.org.ua

This paper may be reproduced,
provided the source is cited.

Ціна
50 центів.

Д-р Василь Яшун

РЕЛІГІЙНЕ Й МОРАЛЬНО-ЕТИЧНЕ ОБЛИЧЧЯ

ТАРАСА ШЕВЧЕНКА

Тараса Шевченка, народженого з плоті й духа соціально та політично поневоленого українського народу, наділило Боже Провидіння даром глибокого відчуття долі того ж народу і вмілого проаналізування її причин. Воно наділило поета ясновидчістю історичного процесу народу в узалежненні від його духово-національних спроможностей, щоб на їх основі покласти перед цей народ ідеї для його духово-національного відродження, а за тим і державно-творчої будови.

Тому поет відчував свою поетичну творчість не як мету саму в собі, а як мистецьку продукцію, змістом якої бажав служити своєму народові і людству. Тому його творчість пронизана глибокою ідейністю українця-патріота й гуманністю особовости члена людства. Ідеї Шевченка, унапрявлені на розбудову громадсько-моральних і національно-духових сил народу /плекання мудрости й знання, національна свідомість, любов до ближніх і батьківщини, єдність і праця і т.п. / є спільні усім народам, в яких живе бажання їх духового росту. З ним в'яжеться проблема підбудови Шевченкових ідей: який фундамент дав він своїм ідеям; матеріалістичний чи ідеалістичний, або, в докладнішому означенні, чи Шевченко був релігійною людиною та яке було його морально-етичне обличчя?

Одні вважали поета "нездоровим" релігійним скептиком /о.Г. Чо-стельник/, другі - атеїстом /А.Річицький/, інші думали, що лише Біблія була чинником, що формувала світогляд поета /М. Драгоманів/, а ще інші вважають його матеріалістом /Марієтта Шагінян/. Леонід Білецький вважає його глибоко віруючою людиною, підкреслюючи, що "Його віра йшла в парі з його особистою свободою й свободою його народу". - "Одна тіль свобода - писав Шевченко О.Боденському - 15 листопада 1852 року - людину підносить". /Л. Білецький, "Віруючий Шевченко", Колм, 1943/.

*

Найбільше доказового матеріялу для з'ясування відношення поета до Надприродного Єства находимо в його поетичній творчості. На основі цього матеріялу мусимо встановити правду, що Шевченко був глибоко віруючим християнином.

Його віра пройшла через два головні етапи: етап, в якому вона у змістовлювалась і формувалась під впливом релігійно-обрядових вірувань його найближчого оточення, й етап, в якому ця віра кристалізувалась, як продукт його власних релігійно-філософських обґрунтувань.

Перший етап позначається дитячим і юнацьким сприйманням християнських легендарних сюжетів, ліричних мотивів ідейної боротьби й терпіння за ідеали правди, представлених у біблійних оповіданнях, найкращим втіленням яких був Христос. Цей етап формує психологічно-релігійний ґрунт поета, на якому запліднюється його нестримне бажання шукання правди.

Другий етап — це скріплення цієї віри шляхом закріплення свого волевого наставлення до проблем долі й недолі українського народу. В цьому етапі приходять поглиблення і скрісталізування цієї віри в боротьбі Шевченка з оточенням і в його розмовах із самим собою.

Обидва етапи являють собою узгоджену повнотність релігійного вірування поета і визначають основу для його думок і дій у відношенні до нього самого і до ближчого та дальшого йому оточення.

"П р е б е з у м н и й в серці скаже,
Що Бога немає,"

/Псалом 52-гий/

Для поета існування Бога є безспірною істиною, до пізнання якої може дійти кожний, хто користується розумом. Шире й переконливе заперечення Надприродної Сили може трапитись тільки в людини нерозумної.

Шевченко вірить в одного Бога.

"Ми віруєм Твоїй силі
Т слову живому:
Встане правда, встане воля,
Тобі о д н о м у
Поклоняться всі язики
Во віки і віки."

/«Кавказ»/

Цього Всемогутнього Бога бачить поет і "в дрібному листочку найменшої рослини" /Про це читаємо в одному з листів до Бр. Залеського/. Та під цим він розуміє Вічне Буття не в сенсі статичного пантеїзму Спінози чи активного пантеїзму Лябніца. Шевченків Бог не є тотожний з конкретними змістами природи. Його Бог — це трансцендентальне Буття, яке абсолютними актами своєї волі може утримати або знівечити всяке існування.

"Все од Бога,
Од Бога все! А сам нічого
Дурний не вдіє чоловік!"

/«Варнак»/

В своїй повісті "Мандрівка з присмністю та й не без моралі" /з 20.ХТ.1856/ Шевченко пише: "Дякую Тобі, Всемогутній Боже, що Ти обдарував мене почуттям людини, яка любить і бачить усе прекрасне й довершене у Твоїй нерукотворній безконечній творчості". Значить, навіть листочок найменшої рослини є творений безконечною творчістю

Всемогутнього Бога. Його творчість є нерукотворна, тобто вона сутньо різна від рукотворної, себто питомої людському буттю. Вона надприродна і вічна.

В "Давидових Псалмах" поет звертається до Бога словами:

"Боже, поможи нам
Встать на ката знову!"

А в інших місцях говорить:

"Не зрятъ Бога над собою,
Не знають, що діють;
А Бог мені помагає,
Мене заступає
І їм правдою своєю
Вертає їм злато".

"Колись Бог нам верне волю
Розіб'є неволю!"

/Псалом 52-ий/

"Мені Господь пристанище,
Заступником буде".

/Псалом 93-тий/

"Встань же Боже, суди землю
І суддей лукавих!"

/Псалом 81-ший/

"О, Боже! Суд Твій правий всує,
І всує царствіє Твоє".

/ "Гус" /

"Милосердний Бог - моя нетлінна надія".

/Щоденник, 14 липня 1857/

Вслід за ним Шевченків Бог - це Вічне Буття з атрибутами Всемогутнього Творця і Управителя, Справедливого Судді і Джерела Правди. Визнання цих атрибутів ставить поета у відношення синівства, пронизаного любов'ю до Бога, вірою в Його справедливість і надією на Його поміч.

Він часто звертається до Бога, називаючи Його милим, тобто дорогим Його серцю:

"Така її доля ... О, Боже мій милий!"

"О, Боже мій милий!
Така Твоя воля,
Таке її щастя,
Така її доля."

/ "Причинна" /

"А завіщо, Боже м и л и й?
За що світом нудить?"
/"Катерина"/

"О, Боже мій м и л и й!
Тяжко жить на світі,
А хочеться жить:
Хочеться послухать, як сонечно сяє,
Хочеться послухать, як море заграє,
Як пташка щебече, байрак гомонить,
Або чорнобрива в гаю заспіває ...
О, Боже мій м и л и й, як весело жить!"
/"Гайдамаки"/

"О, м и л и й Боже України!
Не дай пропасти на чужині,
В неволі вольним козакам!"
/"Гамалія"/

"Боже м и л и й! Зжалься, Боже м и л и й!"
/"Сон"/

"О, Боже мій світе! О, Боже мій ..."
/"Невольник"/

Ці щирі, інтимні звернення поета до Бога підтверджують його глибоко обґрунтовану ним віру в Абсолютне Буття і у всемогутню спроможність його унаєвлення в світі.

Віра поета в Бога і визнання ним релігійности однією з найкращих духових вартостей людини унаєвнюється в повісті "Близнята", в його наставленні до постаті старого сотника Ничипора Федоровича Сокири, який власне відзначається такими вартостями:

"До всіх прекрасних елементів Сокириної вдачі треба додати найпрекрасніший той, що він до високого ступня був чоловік релігійний. Більш за все любив він читати "Новий Завіт". Усім серцем своїм, усіма думками своїми він глибоко почував і був свідомий святих евангельських істин. Що неділі і що свята він з жінкою їздив до Служби Божої в соборну церкву Благовіщення..."

/"Близнята", ст. 137. Повне видання творів Т. Шевченка, т. 5, Київ -Львів, Укр. Накладня./

В уста героя повісті "Варнак" Шевченко вкладає такі слова:
"Після сповіді й прийняття Святих Тайн я відчув, що мені краще стає. Свята, велика річ - релігія для людини, особливо для такого грішника, як я!"

/"Варнак", ст. 265. Повне видання творів Т. Шевченка Укр. Наукового Інституту, том 7./

Отже віра в Бога й зв'язана з нею релігійна практика причиняються до духового ренесансу людини, як це було в житті Варнака на засланнях.

Шевченкова віра в Бога в'яжеться нерозривно з вірою в безсмертність людської душі.

"Як перед Богом сповідаюсь:
За правду на світі караюсь
І не клену долі,
Тільки Господа благаю:
Не дай, Боже, в чужім краї
Згинуть у неволі!..."

"Чи це коли сподіється?
Чи може вже з н е б а
Подивлюсь на Україну."
/"А.О.Козачковському"/

"Не вмирає душа наша
Не вмирає воля..."
/"Кавказ"/

Тут поет має на думці духа Нації, уявленого в народі. Члени народу, як конкретні феномени духа Нації, вмирають фізично, але вони живуть вічно в орбіті цього ж духа Нації, відображеного Абсолютною Правдою - Богом. Цей дух Нації, ця душа народу - це і мертві, і живі, і ненароджені земляки поета в Україні і не в Україні.

*

Шевченко ставиться з пієтизмом до Божого слова.

"Наша дума, наша пісня
Не вмре, не загине...
От де, люди, наша слава,
Слава України!
Без золота, без каменю,
Без хитрої мови,
А голосна та правдива
Як Г о с п о д а с л о в о."
/"До Основ'яченка"/

Немає слова понад слово Господа. Воно "неначе срібло куте". В ньому найбільша мудрість і вона є джерелом всієї мудрости. А поряд з цим, це слово таке просте й невишукане, що кожний його розуміє. Тому поет так радо порівнює з ним те, що йому найдорожче на цьому світі: славу України, передану в думках і піснях.

Тим словом Господа є Божий Син, Спаситель, Христос. Він - втілення Святої Правди, приніс мир і радість на землю своїм Євангелієм.

"Правди слово,
Святої правди і любови,
Зоря всесвітня зійшла,
І мир і радість принесла
На землю людям. Фарисеї
І вся мерзенна Юдея
Заворушилась, заревла,
Неначе гадина в болоті,
І Сина Божія во плоті
На тій Голгофі розп'яла
Межи злодіями."

"І спали,
Упившись кров'ю, кати,
Твою кров'ю. А Ти
Возстав от гроба! Слово встало,
І слово правди понесли
По всій невольничій землі
Твої апостоли святії."

/"Неофіти"/

Поет вірить у божество Ісуса Христа, в Христове воскресіння й цієї віри вимагає від українців. Між ними не повинно бути фарисеїв і мерзенних учителів, що ставили б себе вище Воплощеної Правди. Такі вчителі, за словами поета, - це "гадина в болоті", якої призначенням є видавати з себе їдь замість ліку. Такі псевдопророки й мерзотники, замість розрощувати силу національної духовости свого народу, підривають її коріння.

Не так! Таку шкоду роблять ті, що в Христа не вірять. Але й християни нових часів не дуже від них різняться. Багато з них затратило в собі християнського духа, що його мали неофіти. Уоч вони й "не розпинають, як колишні люті фарисеї, живого праведного чоловіка на хресті" -

"Ми молимося Богу,
І в храмах Його чесний
Хрест златокований
Поставили, та й молимося
Та б'ємо поклони."

/"Неофіти"/ -

і хоч вони вважають себе багато кращими від старозавітніх фарисеїв, то в дійсності такими вони не є: старозавітні фарисеї - це "погань, злочинці", каже поет; це "були фараони, кесарі, погань люта, без Бога, дракони". Вони не прийняли Христа, розп'яли Його невинного, увінчавши Його "чесною главу терном". А сучасні християни визнавали Христа своїм Богом, дорогою свого життя, п'ють Його Святу Кров, а рівночасно зневажають Його своїми тяжкими гріхами. Така ж зневага - це розпинання і терновання Христа. Фарисеї розп'яли Богочоловіка раз, а сучасні християни роблять це часто.

"Не знаю,
Для чого, справді, ми читаєм
Святую заповідь Його,
Чесную Кров Його п'ємо,
Мов у шинкарки меду чарку...
О, суєслови! На жидах?...
Не на жидах, - на нас лукавих,
На дітях наших препоганих
Святая Кров Його!... Каті!
Собаки без очей, скажені,
Ви і не бачите! Земні
Б'єте поклони, за хрести
Ховаєтесь од сатани,
І просите стиха
Супостатам християнам
То чуми, то лиха,
То всякого безголов'я -
А все по закону...
А бодай вас!
Та цур же вам,
Новим фараонам
І кесарям людодідам!

/"Неофіти"/

Ці християни, між якими є й новітні парі, роблять на собі знак хреста /"за хрести ховаються від сатани"/, понижують себе задля своїх особистих негідних цілей /"земні б'єте поклони"/, але вони аж надто мало мають зрозуміння для потреб других. Христос називав, каже поет, своїми братами всіх, навіть тих, що Його розп'яли і бажав їм добра, а багато християн нових часів "просять стиха супостатам християнам - чуми, лиха і всякого безголов'я". В практичному житті немає в них християнської любові. Її місце займає ненависть у різновидних проявах. Поет гідиться такими християнами за формою. Він бажає бачити їх такими, як того вимагає Христос, неперевершений Творець ідей будови індивідуального, народного та вселюдського храму духової сили, спертої на любові.

*

Дальшим кільцем глибокої поетової віри в Бога є його відданість і набожність до Пречистої Діви Марії, яку він називає благословенною во женах, радістю скорб'ящих, пренепорочною, паричею неба і землі і т.п.

"Ти Мати Бога на землі,
Ти слези матері до краю,
До каплі вилила."

/"Марія"/

"Все упованіє моє
На Тебе, мій пресвітлий раю,
На милосердіє Твоє,
Все упованіє моє

"На Тебе, Мати, возлагаю,
Свѣтає сило всіх свѣтих,
Пренепорочнає, благає!
Молюсь, плачу і ридаю:
Воззри, Пречистає, на їх,
Отих окрадених, сліпих
Невольників; подай їм силу
Твойого мученика Сина,
Щоб хрест - кайдани донесли
До самого, самого краю!
Достойно - питає! Благає,
Парице неба і землі!

/"Марія"/

Бажаннє поета відтворити почуваннє діви-матері було ембріональним мотивом творчого стану його душі, який у шуканні мистецької форми уявлення себе, втілює в поетичний опис події з рисами антропоморфізаційними відносно Зачаття Пречистої Діви Марії. Та цей факт не заперечує його віри в Непорочне Зачаття. В молитві у своєму "Букварі", що його він складав майже в той самий час /1860 р./, коли komponував поему "Марія", читаємо: "Ісус Христос, Син Божий, Свѣтим Духом воплощений од Пречистої і Пренепорочної Діви Марії, научав людей беззаконних слову правди і любови, єдиному свѣтому закону."

Слова цієї молитви, як і наведений заспів до поеми "Марія", вказують, що Шевченко вірив у Боже материнство Пречистої Діви Марії. Він вірив, що її заступництво в Бога може допомогти українському народові вернутися з темряви неволі до світла волі і свободи. Ця віра й молитва допомогли Запорожцям вернутися в Україну. Хоч їм заборонено будувати церкву, вони, не зважаючи на заборону й е-вентуальне погіршеннє умов життє -

"У наметі поставили
Образ Пресвѣтої
І крадькома молилися..."

І зглянула Божа Мати на покривджених -

"...і з ними
Заплакала сльозами свѣтими,
Заплакала Милосѣрдна,
Неначе за Сином,
А Бог зглянувсь на ті сльози
І на Україну..."

Начвнїстю своєї віри і надії на поміч Пречистої Діви Марії, поет дає приклад українській спільноті для наслідуваннє його.

*

Від тих, що стали на фундаменті віри в Бога, в Ісуса Христа, в Пречисту Діву Марію і в усе те, що складається на повнотнїсть релігійного обличчя правдивого християнина, поет домагається спов-

нювання Божої волі, тобто Божих законів. Це дальший важливий чинник, від якого залежить духовий стаж одиниці і народу. Устами благочинного поета говорять:

"Од Конашевича і досі
Пожар не гасне, люди мруть,
Конають в тюрмах, голі, босі...
Діти нехрещені ростуть,
Козацькі діти; а дівчата,
Землі козацької краса
У ляха в'яне, як перш мати,
І непокритая коса
Стидом січеться; карі очі
В неволі гаснуть."

/"Гайдамаки - Свято у Чигирині"/

Тут Шевченко горить обуренням проти гнобителів, які спричиняють, що діти ростуть нехрещені. В іншому верші він говорить:

"Зажурилась Україна

Зажурилась, заплакала,
Як мала дитина.
Ніхто її не рятуює...
Козачество гине,
Гине слава, батьківщина;
Немає де дітись...
Виростають нехрещені
Козацькі діти,
Кохуються невінчані;
Без попа ховають;
Запродана жидам віра,
В церкву не пускають."

/"Тарасова ніч"/

Ще в іншому вірші, торкаючися цієї проблеми, поет займає своє становище до питання біологічного помноження української нації.

"Тяжко дітей годувати
У безверхій хаті.
А ще гірше старітись
У білих палатах;
Старітись, умирати,
Добро покидати
Чужим людям, чужим дітям
На сміх, на розтрату!"

/"Наймичка"/

Шевченко глибоко співчуває горю жінки, яка найшла в обставинах матері без можливості забезпечити свою дитину опікою батька. Природний батько відрікається своєї дитини й її матері. Це глибоке співчуття промовляє за тим, що поет бажає бачити дітей України не безбатьченками, а синами і дочками в узаконнених подружжях.

Віра в існування Надприродного Єства казатиме людині сповнати волю цього Єства. Поет підпорядковує свою волю волі Найвищої Мудрости і Доцільности та старається пояснити різні проєви в українському збірному житті також плечом Божого Провидіння і Доцільности.

"О, Боже мій милій!
Така Твоя воля,..." /"Причинна"/

"З того часу в Україні
Жито зеленіє,
Не чуть плачу, ні гармати,
Тільки вітер віє,
Нагинає верби в гаї,
А тирсу на полі.
Все замовкло. Нехай мовчить:
Така Божя воля!"
/"Гайдамаки - Епілог"/

"Не нам на прю з Тобою стати,
Не нам діла Твої судить."

"Микито, рідний брате!...
Нудно мені стало, що не знаю, що у Вас робиться... Та що ж робити тут, коли Бог так хоче..."
/Лист до брата Микити, Петербург, 15. УТ. 1839/

"Ви напевно розсміялися б, коли б Ви побачили мене тепер; уявіть собі найнезграбнішого гарнізонового салдата, розтрінаного, неголеного, з дивовижними вусами - і це буду я; смішно, а сльози котяться; що робити, така Божя воля."
/Лист до кн. Варвари Репніної, Орська Кріпость, 24. X. 1847/.

Та це піддання людської волі - Божій не є пасивним наставленням до ходу життєвих подій. Воно не придушється тягарем інертности, ні не уноситься на хвилях стихійної неплямчовности. Це піддання є активне, діюче, прогресивне в межах узгіднення думок і чинів із вимогами й порученнями Бога Творця. Поет дає приклад цього своєю власною особою. Він окреслює Надприродне Єство прикметником "милій" не тільки в хвилинах, коли відчуває себе краще психічно, але й в моментах, коли в його серці ворухиться біль, що впливає із свідомости кривд, завданих ворогом українському народові та йому самому.

Такий стан душі міг би доіпроводити людину до байдужого наставлення до виконання обовязків, що їх накладає на неї її відношення до оточення. Слова "хай діється воля Божа" були б відповіддю такої людини на евентуальні проєвлення інших осіб, щоб ця людина не піддалася пригнобленню, а була надалі активною одиницею в житті. Таке розуміння слів "хай буде воля Божа" розминалося б з правильним розумінням Божої волі шляхом підпорядкування їй волі людини. Та цього неправильного розуміння немає в поета. Мимо важкого болю, що виповнив його душу, він не попадає у стан збайдужіння, щоб висказати в не-

правильному розумінні "хай діється воля Бога" та щоб тим чином представити себе в стан пасивного відношення до довколишнього світу, зокрема до світу українського. Поет прагне, творить, пише для добра всього українського народу, а при цьому піддається волі Бога, з вірою, що Божа воля є доцільніша від волі Божого створіння - людини.

Та Шевченко - це не пустинний аскет, ні людина з досконалим, ніколи незахитаним релігійно-моральним станом душі. І в нього є слабості й недомогання, як є вони серед членів Христової Церкви. І він під впливом лих, спричинених лукавим світом, не закриває прориву в своїй душі, що його зробили навальні хвилі психічного болю та ставить перед масштабом Божої Справедливості питання: "Чи то така Божа воля, щоб люди терпіли?"

"Чи вже ж Йому любо людей мордувать?
І надто убогу мою Україну?
Що вона зробила? За що вона гине?"

В душі поета родиться бунт проти Бога. За безмежну любов до України, за любов чисту, несплямнену, непоборну - його карають, мучать, знущаються над його душею й тілом. За цю любов ворог відділив його від України і від його поневоленого народу та запроторив далеко в чужу землю між чужих людей.

Поет не заперечує Бога, але виливає свій жаль до Нього за те, що Він не простягає своєї всемогучої руки та не усуває лиха. Він не мав би цього жалю до Бога, коли б не визнавав Його своїм Господом. Але ж він власне глибоко вірить у Нього; він часто молиться до Нього й просить Його помічі; він Його любить і на Нього надіється. А не зважаючи на це все, лихо не щезає - Україна в неволі. Чей же Бог є всемогучий, міг би все зробити, міг би піти назустріч бажанням і проханням поета і їх здійснити.

Так. Поет шукаючи справедливості для свого народу, ставить ці питання Вічній Справедливості. Він у моментах безрадности на вид страшної неволі й болю, посувається з цього приводу навіть до формальної хули -

"Коли лежеш спати
І нам даси жити ..."

кричить він до Бога -

"Чому не осліпне
Всевидюче Око?"

питається він. Але поет має стільки сили, щоби в міщя признатися до гріха і виправдати себе, а не як Міцкевичів Конрад, який потребує екзорцизмів ксьондза Пйотра.

Після болісного напняття жалю, що його поет вилив у цих допитливих формах, приходять його духовна зрівноваженість. Він покорається волі Всевишнього й визнає цей біль і горе Божими допущеннями, що мають

своє обґрунтування в доцільності Божого Провидіння. "Така Твоя воля" - вимовляють його розум і серце. Він вірить, що все, що Бог робить для людини, є для неї добре на дальшу мету, дарма, що ця людина може цього не розуміти й недоцінювати, не будучи спроможною бачити остаточні висліди Божих допустів.

*

Поет вірить у релативне щастя в земному житті людини. Абсолютне щастя є в небі.

"Нема раю на тім світі,
Хіба що на небі!"

Вслід за тим усі речі й діла земного життя повинні бути підпорядковані Божій волі і спрямовані на Божу славу, інакше вони не матимуть заслужености в вічному житті. Одне й друге щастя, тобто земне і вічне, можна досягнути сповнюванням Божих законів та молитвою. Цій останній надає Шевченко великої важливости, в переконанні, що силою молитви можна причинитися в великій мірі до добра ближніх і народу. В наведеному вже пролові до поеми "Марія" поет покладає всю свою надію на поміч Пречистої Діви Марії, при чому виправдання цієї надії знаходить у своїй ширій, ревній молитві. Цю віру в силу молитви висловив поет також у вірші "Чи ми ще зійдемося знову":

"Смирітєся, молітєсь Богу
І згадуйтє один другогого
Свою Україну любіть,
Любіть її ... Во время люте,
В останню тяжкую минуту
За неї Господа моліть!"

Поет закликає українців до любови до України. Вона іде в парі з бажанням працювати для неї і в найтяжчому її положенні. Щоби ця праця не була марною, поет вживає до молитви. Значить він вірить, що молитва освячує труди людини.

Багато є місць у творчості Шевченка, які вказують на його молитовний зв'язок з Богом і на його віру в силу цього зв'язку. В листі до кн. Варвари Репніної поет пише: "Молітєся, молітєся, молитва Ваша подобаєтєся Богу. Вона захоронить мене перед тим страшним холодом, який починає вже входити в мою розслаблену душу" /29.ІІ.1848/. В іншому листі до тієї ж княжної він пише: "Молюся Богу і не трачу надії, що моїм допущам прийде колись кінець" /7.ІІІ.1850/.

У вірші "Ой гляну я, подивлюся" Шевченко говорить:

"Пішов би я в Україну,
Пішов би додому.
Там би мене привітали,
Зраділи б старому,
Там би я спочив хоч мало,
М о л и в ш и с я Б о г у."

З уст поета неслися б молитви до Бога, коли б Бог дозволив йому вернутися в рідну країну. Певно, ці молитви були б глибокою подякою за здійснення Богом задушевних мрій поета. Вони були б спонтанним голосом його релігійної душі у відношенні до того, який обдарував його одним із найбільших щасть у цьому світі - баченням власними очима рідної батьківщини. Але й неіснування такої дійсності не відтягнуло б його душі від молитовного зв'язку з Богом. Він молиться також у неволі, надіючись на Божу поміч:

"А я, доленько, в неволі
Помолюся Богу."

Цим він хотів дати приклад українській спільноті в неволі, щоб вона також молилася.

Цей обов'язок молитви мають українці і в час вільного й незалежного життя:

"Перква - домовина
Розвалиться, а з-під неї
Встане Україна
І розвіє тьму неволі,
Світ правди засвітить,
І помоляться на волі
Невольничі діти!"
/"Суботів"/

Чено, що найбільшим бажанням поета було, щоб Україна стала вільною, незалежною державою, в якій правда українського народу найшла б своє історичне втілення. Він вірить, що цю подію прославлятимуть українці молитвами до Бога. Чи всі, чи тільки деякі? Молитися повинні ті, що їм Бог допоміг вийти з тьми неволі на світло волі. А що весь український нарід був у неволі, то й обов'язок молитви відноситься до всієї української сім'ї і до кожної української людини, яка знайдеться на волі.

Так, отже, український нарід повинен удержувати зв'язок із Богом шляхом молитви під час лихоліття неволі і сонячних днів волі. В першому випадку - щоб освятити труди, боротьбу і кров за встановлення волі, в другому - щоб здобуту волю закріпити.

Чи лише ті українці мають молитися Богу, які живуть в Україні? Чи від цього обов'язку є вільні українці, які живуть у чужих краях? Висновки з наставлення поета до тих, що виїмігрували в чужі країни, його докори їм за їхнє збайдужіння до справ України, пересякнення чужими впливами і т.п. - не можуть бути інакші, як ті, що поет не звільняє від обов'язку молитви за Україну жодного українця. Ні простір часу, ні віддаль місця поселення не анулюють цього зобов'язання. Бо нація, це не фізична сукупність одиниць; це збірна індивідуальність з буттям у собі її питомого народного духа, що окрилює собою всі духові цілості одиничних індивідуальностей. Тому обов'язок молитви має кожний українець без винятку. Ця аксіома має також своє обґрунтування в словах Христа, а саме,

чим більше людських сердець лучиться спільно в молитві, тим більше запевнена Його приєдність між ними і Його поміч.

Чк довго мають молитися на волі діти України? Відповідь по- слідує з виміру меж бажання волі і небажання неволі. Одне і дру- ге є влиті Богом у природу кожної людини, а вслід за ним є вони постійним теготінням, яке домагається свого здійснення, закріплен- ня і культивування в різних видах і напрямках. Тому то й бажан- ня волі в поета не обмежується якимсь відрізком часу; воно про- стягається в часову земну вічність, як і в часову земну вічність простягається бажання волі українського народу. Отже, якщо воля має бути вічна у вимірі вічності цього світу, то й молитва синів і дочок України повинна бути така ж.

* * *

Поряд із задержанням молитовного зв'язку з Богом, українська людина повинна спирати свої думки й діла на принципах х р и - с т и я н с ь к о ї м о р а л і й е т и к и. Любов до ближ- нього поет кладе в основу взаємин між людьми. "Він не в чім не йде на компроміси, а знає лиш один етичний закон правдивої релігії, який прикладає до всіх людських діл, закон безмежної любови, закон абсолютної, чистої, живої правди-істини і правди-справедливости" - каже Степан Смаль-Стоцький /"Гдеї Шевченкової творчости", Львів, 1914, стор. 117/. Але Шевченко не бачить між людьми цієї любови.

"Мій Боже милий! Чк то мало
Святих людей на світі стало!
Один на одного кують
Кайдани в серці, а словами,
Медоточивими устами
Пілюються, і часу ждуть,
Чи швидко брата в домовині
З гостей на цвинтар повезуть?..."
/"Подраженіє ХТ Псалму"/

Хоч і є на устах людей гарні слова любови й братання, вони не від- повідують правді. Ті, що їх висказують, не думають їх здійснювати.

В іншому вірші Шевченко говорить:

"У всякого своя доля
І свій шлях широкий:
Той мурує, той руйнує,
Той неситим оком
За край світа зазирає,
Чи нема країни,
Щоб загарбать і з собою
Взять у домовину;
Той тузами обирає
Свата в його хаті,
А той нишком у куточку
Гострить ніж на брата."
/"Сон"/

Увага тих, що не стараються запалити своє серце християнською любов'ю, звертається в сторону дочасних дібр і стимулюється бажанням ними заволодіти, хоч би й за п'яну кривд, заподієних ближньому з його приводу. Де немає правдивої любови, там приходить ненависть, щоб завдати смертельного удару ближньому.

Відсутність християнської любови йде в парі з відсутністю глибокого розуміння глужду терпіння, яке та любов спричинила. "Вищий ступінь терпіння - каже Г. Лужницький - є наслідком тільки одного почування: любови" /"Істота терпіння у Шевченкових творах"/. Це не інакше. Цей вищий ступінь терпіння й є саме істотою християнського терпіння, яке йде в парі з натугою християнської любови. У тому постаті Шевченка, в яких є вищий ступінь християнської любови, мають більше духових сил до перенесення терпіння /Ганна в поемі "Наймичка"/, чим ті, в яких ця любов є слаба /Катерина в поемі "Катерина"/. Природна материнська любов Ганни підкріплюється свідомістю її відношення до Божого закону любови ближнього і зв'язаного з ним закону "не убий" - і вслід за ним набирає більшої сили, яка не дозволяє їй вчинити самогубство /"Ні, не дави, туманочку! Сховай тільки в полі", а піти на шлях терпіння, освячуючи його молитвою до Бога і вірою в її успіх /"Молитимусь, із самого неба долю виплачу сльозами і пошлю до тебе!"/. Християнська любов у Катерини слаба. Впавши в тяжкий гріх, вона перериває свій зв'язок з Богом, без помочі якого вона не всилі піднятися. Така поміч зумовила б її духове очищення й відродження, хоч, що правда, шляхом душевного болю й терпіння. Та про цю поміч Катерина не просить. Під тегарем "соромливої долі" вона йде по лінії найменшого опору, вибирає шлях неспротиву тискові ірраціональних сил своєї збуреної психічної природи, заломлюється і вчиняє самогубство. Такий епілог життєвої драми, визначений поетом його героїні за переступлення нею морального і національного закону, ґрунтується у відсутності одуховлення нею її природної материнської любови глибокою любов'ю християнською. Ця остання не дозволила б Катерині відірватися від Бога і його закону "не убий", а дала б їй силу й відвагу спокутувати провину шляхом терпіння і життєвої боротьби в душі християнських настанов, як це зробила Ганна.

Та в загальному поет ставить позитивно до представників селянського люду, бо бачить у цій основній частині українського народу гарні прикмети. Вона є віруюча, побожна, моральна і з високою етикою. Зате поет гостро виступає проти тих "просвіщених християн", які попали під вплив "чужої мудрости". Їх поет називає всезнайками і премудрими. Їх суспільно-громадська та національно-політична роль в житті-бутті українського народу, до виконання яких вони вважають себе покликаними, вимагає, щоб вони були добрим прикладом для народної маси. Їм необхідно передусім бути самим високо освіченими людьми і добрими практикуючими християнами та вести себе бездоганно в моральному відношенні, щоб могли вимагати для себе пошани від інших. Але такими вони не є. Гордість і фальшива амбіція пнуть їх в гору й кажуть їм вірити, що вони наковталися всіх мудростей.

"Г ми - не ми, і я - не я,
Г все те бачив, все те знаю:
Немає пекла, ані раю,
Немає Бога, тільки я,
Та купиш Німець уловатий,
А більш нічого..."

Для таких українців не існує жодна правда, яка була б вища від ложних поглядів, що назвали своє місце в їх розумі й серці. Вони є центром усього, що в них і поза ними. Для них немає ні пекла, ні неба, ні Бога, ні чорта, ні вічної нагороди, ні кар за їх навчання і діла. Мірилом усіх їх рішень і чинів є їх особисті моральні закони. Вони недоуки в царині науки і маловіри та пиніки в царині моралі та етики. Не диво, що вони, каже поет "сквернять образ Божий багном". В них немає однієї об'єктивної правди. З цієї дороги вони повинні повернути і вступити на шлях однієї правди, неподільної, спертої на християнському світогляді. Вони повинні бути морально-етичною одиницею, яка визнає цей світогляд у практичному житті.

Поет п'ятнує гріх проти шостої заповіді Божої, п'янство, вільнодумні погані бесіди і т.п.:

"Оце ледащо - щирий пан
- - - - -
П'є горілку з мужиками,
Г вольнодумствує в шинку.
- - - - -
Та ще в селі своїм дівчаток
Перебирає; та спроста
Таки своїх байстрят з десяток
У год подержить до хреста,
Та й тільки ж то ... Кругом паскуда!"
/"П.С."/

Поет обурюється, що люди не називають пана "паскудою", оним словом, що досадно передавало б моральну вартість його особи:

"Чому ж його так не зовуть?
Чому на нього не плюють?
Чому не топчуть? Люди, люди!
За шмат гнилої ковбаси
У вас хоч матір попроси -
То оддасте ..."

/"П.С."/

Матеріальна залежність однієї людини від другої може зумовити мовчанку в першій на наявність морального зла у другій, від якої ця перша залежна. Та така поведінка не є в душі бажання Шевченка. Він наводить евентуальність, якій, що правда, не дає засадничого місця серед загалу українців, але й якої не виключає в ряду можливостей, які таке місце могли б зайняти в реальному житті його земляків. Нією евентуальністю є відданя навіть матері за ні-

ну матеріального добра, за речі прибуткового й переходового характеру.

Мати - це слово, якого зміст покривається з поняттям однієї з найбільших вартостей у житті кожного сина й дочки. Воно переростає своєю вартістю всі матеріальні добра без різниці їх виду. І треба звироднілого зовсім сина чи дочки, щоб ставити таке матеріальне добро вище вартости рідної матері. Хоч поет і не подає конкретного випадку такого упадку в буквальному розумінні серед українського загалу, то цими словами він б'є в дзвін остороги, щоб такий упадок колись не заіснував.

Він не робить закиду, наче б то український нарід визнавав матеріалістичний світогляд. Навпаки - в нього ідеалістичне світосприймання, яке є питома його природі. Відхилення в цьому відношенні мають характер спорадичности й вони проявляються майже виключно серед інтелігенції, що підпала під чужі впливи. Народна маса є богобоязлива, побожна, що доіпнює свідомо чи підсвідомо духові вартості. Однак, поряд із цим, ця маса терпить нужду внаслідок панщизняної системи та системи чужого володіння, які не мають на увазі справ української людини, а інтереси загарбника. Оця нужда є причиною, що українень чи українка, то тут, то там, поступаються з поля практикування Божих заповідей у бік діяння, яке противиться цим заповідям чи загальним, на них спертим принципам моралі й етики. Поет суворий в оцінці такого зла, що його роблять його брати й сестри. Він бажав би бачити їх обурення і почути їх протест проти такого зла, а не мовчанку. Він хотів би бачити українську людину завжди добру за змістом і формою, за суттю і атрибутами душі і тіла; людину не роздвоєну в своїй особовості, не іншу в думках, а іншу в ділах, але одну однією думок і діл, одну однією ідей і чинів, одну однією душі й розуму й висловів того, що є продуктом серця і розуму. Шевченко пригадує це своїм землякам, щоб вони, опинившись в обставинах життя, які тиснуть на них своїми матеріалістичними впливами, зуміли ставити їм твердий опір та затримати себе на тих фундаментах духової сили, що їх дає ідеалістичне світосприймання.

*

Великого значення надає поет доброму впливові батьків на дітей. Згіршення будь якого виду - прямого чи непрямого - повинно бути усунене.

"Нащо вони дітам?
На наругу перед Богом!
- - - - -
Добре отим
Сиротам щасливим,
Що не мають отих батьків,
То й не согрішають!"

/"Сотник"/

Кладучи основи /віра в Бога, мораль і етика/ і спираючі на них ідеї для національного відродження українського народу, поет є свідомий своєї ролі супроти цього народу. Він відчуває, що він є покликаний Божим Провидінням до голошення правди і до служби для свого народу. Та ця свідомість його духової вищости не відгороджує його від народу гордістю. Він, мов біблійний Мойсей, думками й серцем завжди з народом і для народу; він слуга свого народу. Таке розуміння своєї ролі збагачує духовість поета чеснотами християнської покори і скромности. Він, немов біблійний митар, називає себе грішною людиною. Свідомість власних гріхів, покора і скромність - це підложжя, на якому родиться жаль за провини, а з ним ріст добрих думок і діл. Ось що говорить поет:

"Чи живучи
З людьми в паскуді, опаскудив
І душу чистую?... А люди
/Звичайне, люди/, сміючись,
Зовуть її і молодю,
І непорочною, святою,
І ще якоюсь ... Вороги!
І люті, люті! Ви ж украли
В багню погане заховали
Алмаз мій чистий, дорогий,
М о ю к о л и с ь с в я т у ю д у ш у,
Та й смістесь! Нехристияни!
Чи не між вами я, погані,
Так опоганився, що й не знать,
Чи й був я чистим колинебудь?!
Бо ви мене з святого неба
Взяли між себе, і писать
Погані вірші научили!
Ви тяжкий камінь положили
Посеред шляху і розбили
О його, Бога бачись,
Мос малес, та убоге,
Те серце праведне колись.
- - - - -
І плачу тяжко, і як ви,
Д у ш і у б о г о ї п у р а ю с ь ,
С в о є ї г р і ш н о ї д у ш і ! . . . "

/ "Чи то недоля та неволя" /

Шевченко свідомий своєї людської слабости. Його душа була колись чиста, але гріховний бруд світу опоганив її. Пураючись її в такому стані, він імпліцитно бажає її очистити.

*

Шевченко не нехтує думки про існування монаших чинів в Україні. Ченці, за поетом, це люди, які причиняються до добра України своїми молитвами. Вони не тільки спасають свої душі, але моляться також за кращу долю свого народу. Семен Палій - це приклад людини, яка причиняється до добра України як світська людина і як людина, що на

старість вступає в монастир /Межигірський Спас/, щоб спасати свою душу й молитись за Україну.

* * *

Аналіза творчости Шевченка доказує, що він вірив в існування Надприродного Єства з усіми атрибутами Божої Природи згідно з навчанням Христової Церкви. Він вірив в Ісуса Христа і Його Боже післанництво для спасіння світу. Його віра збагачувалася і вивершувалася вірою в Пречисту Діву Марію. Вслід за визнанням основних правд християнської віри, поет визнавав принципи моралі і етики, побудовані на християнському світогляді, мірилом у поступованні одиниці й народу.

"Пребезумний в серці скаже,
Що Бога немає,
В беззаконії мерзє,
Не творить благає."

Людина, яка не вірить у Бога, творить собі морально-етичну підбудову для своїх міркувань і дій, згідно з її підметним до них наставленням. Її міркування і дії є a priori, а їх морально-етична підбудова - a posteriori. Вслід за цим у житті такої людини є кон'юнктурність у засадах моралі й етики і її діла можуть przypadково відповідати принципам моралі й етики християнського світогляду; однак, ці діла будуть добрі тільки в матеріальному аспекті в цьому житті. Вони не матимуть вічної заслуженности перед Богом. Така людина, за словами Шевченка, "не творить благає" в повному розумінні цього слова. Та бажанням Шевченка було, щоб його брати і сестри, тобто український нарід творив такі благає. Вслід за цим він бажав, щоб його нарід вірив у Бога та спирав свої ідеї і працю на морально-етичних засадах християнського світогляду.

- - - - -

Л І Т Е Р А Т У Р А

- "Кобзар" - т. I, II /1952/, III /1953/, IV /1954/. Українська Вільна Академія Наук в Канаді, Вінніпег.
- Повне видання творів Шевченка, "Т. Шевченко", т. X. Журнал /Щоденні записки/. За ред. П. Зайцева. Український Науковий Інститут, Варшава-Львів 1936.
- т. VII. Повісті. Листи Тараса Шевченка, ст. 279-479. Варшава-Львів 1934.
- т. IX. Повісті. За ред. П. Зайцева. Варшава-Львів 1936.
- Костельник Г. - "Шевченко з релігійно-етичного становища". Львів 1910.
- Річицький А. - "Шевченко в світлі епохи". Харків 1925.

- Драгоманів М. - "Шевченко, українофіли й соціялізм". "Громада":
Женева 1879. ч.4. Окреме видання - Львів 1906,
Київ 1914.
- Шагінян М. - "Тарас Шевченко". Вид. 1. Москва 1941, вид. 2. Москва
1946.
- Білецький Л. - "Віруючий Шевченко", Холм 1943, вид. УВАН Вінніпег
1949.
"Тарас Шевченко і його історіософія". "Самостій-
на Думка". Чернівці 1934, кн.4.
"Поетична еволюція найголовніших образів та ідей
Т. Шевченка". "Слудей". Прага 1926.
- Щурат В. - "Св. Письмо в Шевченковій поезії". Львів 1904.
- Славинський М. - "Шевченко и Библия". "Украинская Жизнь". Москва
1912, 2.
- Смаль-Стоцький С. - "Т. Шевченко - Інтерпретації". Варшава 1934.
"Ідеї Шевченкової творчості". Львів 1974.
- Дорошенко В. - "Шевченкова криниця". Львів 1922.
- Щурат В. - "З життя і творчості Шевченка". Львів 1974.
- Балей С. - "З психології творчості Шевченка". Львів 1976.
- Глобенко М. - "Шевченко в советському літературознавстві". Збір-
ник філологічної Секції т. 24 НТШ в США. Нью
Йорк-Париж 1953.
- Дорошкевич О. - "Етюди з шевченкознавства". Харків-Київ 1930.
- Лужницький Г. - "Істота терпіння у Шевченкових творах". "Київ"-
березень-квітень 1958.
- Зайцев П. - "Шевченкова естетика в кривому дзеркалі". "Українська
літературна газета". Мюнхен, рік IV, ч. 3 /33/, бе-
резень 1958.
"Життя Тараса Шевченка". "Бібліотека Українознавства"
ч.4. НТШ - Нью Йорк-Париж-Мюнхен 1955.
- Державин В. - "Тарас Шевченко і ідея нації". "Український само-
стійник". Мюнхен 1957, ч.10.
- Колесса Ф. - "Студії над поетичною творчістю Т. Шевченка". Львів-
Київ 1939. Вид. Української Могиленсько-Мазепин-
ської Академії Наук.
- Колесса О. - "Шевченко і Мінкевич". Записки НТШ т. 3.
- Чижевський Д. - "Нариси з історії філософії на Україні". 1937,
ст. 128-134.
- Франко І. - "Шевченко й Єремія". "Літературно-Науковий Вістник",
Львів 1904, т. VI.
"Шевченкова Марія". Записки НТШ. Львів 1917, т. СХТХ-
СХХ.

- - - - -

Доповідь зачитана на Науковій Конференції "Осередку Праці НТШ",
присвяченій Шевченковим Роковинам, в дні 14 червня 1958 р. у
Філадельфії.

Shevchenko Scientific Society Study Center
Philadelphia, Pa

Daniel Bohachevsky, J.U.Dr.

Chairman

Taras Peczersky

Secretary

LIST OF "PAPERS" PUBLISHED

- No.1. Bohachevsky Daniel, J.U.Dr.: PROBLEMS OF UKRAINIAN
LEARNING ABROAD (1958).
Lew Vasyl, Prof.Ph.D.: FOLKLORE IN THE ALMANAC
"RUSALKA DNISTROVA" (1958).
- No.2. Ostapiak Mykola, Prof.: ISOLATING THE VIRUS OF ASIAN
INFLUENZA FROM SAMPLES OF GARGLING THE THROAT
AND AUTOPSY MATERIAL (1958).
- No.3. Smal - Stocki, Prof.Ph.D.: THE IMPACT OF THE "SPUTNIK"
ON THE ENGLISH LANGUAGE OF THE U.S.A. (1958).
- No.4. Bohachevsky Daniel, J.U.Dr.: THE IDEOLOGICAL FUNDAMENTALS
OF "THE NOVEMBER AWAKENING" (1958).

- - - - -